

Christine Van der Cruyssen

HANDHAAF EN-BOUW ! DE WERKING VAN HET VVKS TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG.

In dit artikel, gebaseerd op het eerste deel van onze gelijknamige licentiaatsverhandeling (K.U.L., 1990, 151 p.) probeerden we de werking van het Vlaams Verbond der katolieke scouts tijdens de Tweede Wereldoorlog te rekonstrueren. Het is opvallend dat men in de talrijke werken die de oorlogsjaren behandelen weinig of geen aandacht besteed heeft aan de werking van de Vlaamse scouts. In overzichtsartikels over de geschiedenis van deze beweging beschreef men deze periode soms summier als een tijd vol materiële moeilijkheden, met de invoering van het uniformverbod en de afschaffing van de beweging door de bezetter die hard optrad. We hebben ons over de bronnen gebogen om te zien of het wel zo een vaart liep.

We behandelen enkel het VVKS en niet de twee andere scoutsverbonden - de Waalse, katolieke FSC en de tweetalige neutrale BSB - omdat vlug bleek dat ze alle drie de bezetting anders beleefden. Zo legde de BSB-leiding de werking stil in 1943 en VVKS was de enige van de drie die door de Duitsers benaderd werd om mee te helpen aan de opbouw van een kollaborerende eenheidsjeugdbeweging. We hebben wel aandacht voor de verbonden waar ze met het VVKS samenwerken in de overkoepelende organen.

De eigenlijke bezettingsperiode behandelen we in de vier eerste hoofdstukken. In het vijfde hoofdstuk beschrijven we de periode na de bevrijding tot de kapitulatie van Duitsland (september 1944-mei 1945). In een laatste deeltje bekijken we de effecten van WOII op scouting.

1. EERSTE OORLOGSMAANDEN (10 MEI 1940 - AUGUSTUS 1940).

De Duitse inval in België op tien mei 1940 bracht het oorlogsgeweld waaraan na enkele weken een einde kwam door de kapitulatie van koning Leopold III. Gedurende deze Achttiendaagse Veldtocht sneuvelden vele soldaten onder wie talrijke scouts. Anderen verdwenen daarna voor lange

tijd in krijgsgevangenschap. Voor deze Vlaamse en Waalse scoutsslachtoffers, die hun plicht ten opzichte van België tot het einde volbrachten, werd in 1943 een gedenkteken opgericht te Orval¹.

Maar ook in het burgerleven bleven de scouts niet passief na de invasie. Op elf mei vertrok al een omzendbrief voor de 20.000 leden van de BPBBSS-associatie. In dit bericht riep Armand De Coninck op tot algemeen dienstbetoon, met uitzondering van militaire activiteiten. In navolging van de Franse, Engelse, Poolse en Noorse padvinders dienden de Belgische scouts zich ter beschikking van hun vaderland te stellen². Op verschillende plaatsen wachtten de scouts deze oproep niet af en meldden zich al vanaf de tiende mei bij het gemeentebestuur. Met de theoretische instructies van de verbondsleiding in het achterhoofd werden konkrete opdrachten vrij vlug en gemakkelijk opgevolgd³. Scouts liepen estafette voor de politie, de Inlichtingendienst en de andere hulporganisaties. Verder waren scouts actief in de legerhospitalen en op de hulpposten van het Rode Kruis, hielpen met het afschermen van openbare gebouwen zoals scholen en oefenden controle uit op de naleving van de verduisteringsvoorschriften. Ook het regelen van verkeer vertrouwde men toe aan jongeren, omdat de openbare diensten volledig ontreedd waren en het een hele tijd duurde vooraleer deze weder ingericht waren. Op verschillende plaatsen hielpen padvinders mee aan de opvang van vluchtelingen die al vanaf tien mei arriveerden. Men begeleidde hen naar gemeenschappelijke slaapplekken terwijl men hun bagage op een primitieve maar efficiënte wijze - met behulp van stootkarren - vervoerde⁴.

Deze effectieve hulp van de jongens verminderde sterk na enkele dagen tengevolge van de regeringsoproep van veertien mei 1940. Hierdoor dienden alle mannen tussen zestien en vijfendertig jaar oud zich naar bepaalde plaatsen - eerst in België, later in Frankrijk - te begeven waar ze de werfreserve van het Belgisch leger zouden vormen⁵. Bovendien verlieten sommige families die in strategische of gevaarlijke gebieden

-
- 1 Brief uit Orval aan VVKS, 1/1/43; (NSA, PDN) - *L'ami des scouts*, 11/44, nr 1, p. 11 - *Coups de dents*, Brussel, z.d., p. 20 - J. DE MEYER, *Inleiding tot het verkennen*, Leuven, 1944, p. 12 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *The left handshake. The Boy Scout Movement during the war 1939-1945*, z.p.z.d., p. 117 - *Mémorial de la XIVe unité Albert I en 1946*, Antwerpen, z.d., p. 32.
 - 2 Oproep tot de scouts van 11/V/1940 (NSA, PDC, C).
 - 3 L. BIESEMANS, *Ik heb toen "ja" geantwoord. 1936-1987*, Vilvoorde, 1986, p. 27 - J. GHYSEN, *Aalst 1940-1944. Een stad onder Duitse bezetting*, Tielt, 1973, p. 269-270 - *Meer dan vijftig jaar scouting. St.-Jorisgroep Landen, 2de Limburg, Landen*, z.d., geen p.
 - 4 *Leidersblad*, 10/44, XV jg., nr. 9, p. 15 e.v. J. GHYSEN, *op.cit.*, p. 269-270 - *50 jaar Sint-Martinusscouts Ieper (1935-1985)*, Ieper, 1985, p. 33-34 - *St.-Jan Berchmans Scoutsgroep Aarschot, 1925-1975*, z.p.z.d., p. 21.
 - 5 Zie verder de volgende bladzijden.

woonden met hun kinderen de stad en vluchtten naar een rustiger omgeving. De achterblijvers van vijftien jaar of jonger en een deel van de aalmoezeniers verleenden dan de verdere hulp ⁶.

Ook na de kapitulatie bleven de eerste twee maanden van de bezetting volledig in het teken staan van dienstbetoon. Gewone scoutsvergaderingen vonden pas opnieuw plaats vanaf eind juli en augustus als de oudere scouts uit Frankrijk waren teruggekeerd ⁷. De verstoring van het normale scoutsleven was niet rechtstreeks te wijten aan de houding van de bezetter. Op het moment van de invasie was er wel een (eerste) uniformverbod afgekondigd, een maatregel die afhankelijk van regio tot regio een aantal weken of maanden gehandhaafd bleef. Voor de rest konden de groepen en distrikten hun activiteiten ongeveer ongestoord verder zetten. De bezetter streefde immers rust na en hoopte na de kapitulatie met zo weinig mogelijk manschappen België te domineren (zodat de rest dan in andere landen ingeschakeld kon worden). De vrees voor afschaffing van de scoutsbeweging zoals in de eerste wereldoorlog werd niet bewaarheid en het verbond legde zijn werking niet stil omdat de lagere leidersniveaus toch verder konden werken. Wel dacht de verbondsleiding verder na over de organisatievorm in oorlogstijd en kwam tot de konklusie dat een katakombenwerking door contactverlies negatieve gevolgen kon hebben. Er werd dan besloten om actief en in het openbaar verder te werken, ondanks de risico's die hieraan verbonden waren ⁸.

Belgische scouts in Frankrijk.

Met het oog op de werfreserve van het Belgisch leger trof de regering heel wat maatregelen. De niet-gemobiliseerde mannen van zestien tot vijfendertig jaar vormden de doelgroep. Men noemde hen CRAB. Dit was de afkorting van *Centre de Recrutement de l' Armée Belge* en ze werd gebruikt als verzamelnaam van de mannen die uiteindelijk naar Frankrijk zouden trekken. Op tien mei kwam het bericht dat deze mannen afkomstig uit de provincies Luxemburg, Limburg, Namen en Luik zich dienden te

-
- 6 *Scouting in Ieper*, p. 34 - D. BREMS, *Jong-Brabant. 1941-1978. Evolutie van de achtste Leuven in het kader van scouting in Vlaanderen*, Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Moderne Geschiedenis, 1987, p. 26.
- 7 *Scouting in Landen*, g.p. - *Mémorial...*, p. 32 - W. MEYERS, *Macht uitgeoefend op de jeugdbewegingen tijdens WO II*, lezing, 29/11/88, Ufsal, Koekelberg.
- 8 *Leidersblad*, 2-3/45, XV jg, nr 2, p. 36 - R. CLEMENT e.a., *Van zondagsschool en studentenbond tot scouting. Bijdrage tot de geschiedenis van de jeugdwerking in Halle tijdens de 19e en 20e eeuw*, Halle, 1983, g.p. - 50 jaar 13e St. Joris zeescouts Antwerpen. *Jaarboek 1978-'79*, Antwerpen, z.d., p. 29 - L.C. PICALAUSA en C. VAN DER BRUGGEN, *Belgian Youth Movements and Problems*, in *The annals of the American Academy of Political and Social science. Belgium in transition*, Philadelphia, 1946, p. 112.

verplaatsen naar Erquelines en Binche. De dertiende kreeg Algemeen Scoutskommissaris De Coninck opdracht van Jaspar, de Minister van Openbaar Welzijn, de zorg over de jongens op zich te nemen. 's Anderendaags had De Coninck contact met kardinaal Van Roey die hem bisschop Karel Cruysberghs meegaf voor de geestelijke leiding. Terzelfdertijd volgde het bericht dat de eerder genoemde categorie mannen van al de provincies zich op eigen kracht naar Poperinge, Roeselare en Ieper dienden te begeven. Dit bevel werd goed opgevolgd wegens het officiële karakter van de oproep in de media en de gedachte dat de jongeren aan de Duitsers - en aan het front - konden ontsnappen als ze wegtrokken. Tegen deze massale invasie waren de plaatselijke autoriteiten van de betrokken gemeenten niet opgewassen zodat het er vrij chaotisch aan toe ging. Slaapgelegenheid en voedsel vond men bijna niet⁹. Het bericht van de vijftiende mei dat de CRAB zo snel mogelijk en op eigen krachten Zuid-Frankrijk moesten bereiken kwam dan niet geheel onverwacht, al was dit bevel vooral ingegeven door de naderende Duitse troepen en niet door de ontoereikendheid van de verzamelplaatsen in België¹⁰. Nog diezelfde dag verliet een speciale scoutstrein Brussel en bereikte drie dagen later met zijn 1200 overwegend Brabantse jongens die behoorden tot één van de drie Belgische scoutsverbonden Montpellier. Deze plaats werd een eerste verzamelcentrum van de scouts. Deze werden in patrouilles ingedeeld en stonden onder de hogere leiding van Armand De Coninck die hulp kreeg van Tuts en del Marmol, de kommissarissen van BSB en FSC. De oorspronkelijke bedoeling om de scouts uit de regeringskampen te halen werd uitgebreid tot de hulpverlening aan alle zestien tot twintigjarigen¹¹. De scouts die niet met de trein mee waren omdat ze ofwel geen weet hadden van dit Brussels initiatief of omdat ze te laat in het station

-
- 9 *Scoutisme au service de la jeunesse* (NCWOII, PM) - Brief van Engelen van 21/VIII/1940 en brief namens de leiding van Clos Chivaud door de kampleider (= Engelen) aan scoutsbroeder van 10/I/1945 (VAR, PE) - *Leidersblad*, 11-12/44, XV jg, nr 10, p. 36 - *L'ami des scouts*, 11/44, nr 1, p. 4-5 - D. DE RUYVER, *De vlucht naar Anduze. Het verhaal over de C.R.A.B. en de R.C.B.L.*, Zottegem, z.d., p. 9 - J. VANWELKENHUYZEN en J. DUMONT, 1940, *Le Grand Exode*, Brussel, (1983), p. 216 - R. DERINE, *Repressie zonder maat of einde? Terugblik op de collaboratie, repressie en amnestiestrijd*, Leuven, 1978, p. 71 - L. PAPELEUX, *Scouts et Crabs en 1940*, in *La Vie Wallone*, 9/74, XLVIII jg., nr. 3, 163-175, p. 164.
- 10 D. PODEVLJN, *Een bijdrage tot de geschiedenis van de (V.)K.A.J.-beweging in het verbond Aalst (1927-1977)*, Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Moderne Geschiedenis, 1983, p. 17 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 117.
- 11 Dit werd de konkrete invulling van de taak die minister Jaspar aan De Coninck had toevertrouwd - *Scoutisme au service de la jeunesse* (NCWOII, PM) - Brief van G. Dricot (NCWOII, EC, 1076) - Inlichtingsfiche van M.J. Dury (NCWOII, EC, 1077) - R. Slypsteen (NCWOII, EC, 1107) - CRAB-France 1940 (14/5 - 6/8), 18 stencils, p. 1 (NCWOII, EC, 1146) - *Leidersblad*, 11-12/44, XV jg., nr 10, p. 66 - *L'ami des scouts*, 11/44, I jg., nr. 1, p. 4-5 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 117 - J. BIESEMANS, *op.cit.*, p. 28-31 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 164 - J. VANWELKENHUYZEN en J. DUMONT, *op.cit.*, p. 35.

aankwamen vertrokken alleen of in groep per fiets, motorfiets of te voet naar het zuiden. Niet iedereen bereikte het doel; door de evolutie van de strijd slaagden de Duitsers er immers in een deel van Frankrijk te bezetten. De jongeren die daarna aankwamen stonden voor een gesloten Franse grens en keerden na één of meerdere vruchteloze pogingen om deze toch over te steken naar huis terug. Voor hen was de "tocht naar Frankrijk" nog voor het einde van mei afgelopen¹².

Anderen bereikten wel Zuid-Frankrijk al verliep de tocht vrij moeizaam. De padvindders hadden het voordeel van hun trekkers- en kampopleiding en hielpen elkaar en de anderen waar ze konden. De voedselbevoorrading vormde een groot probleem. De reservisten hadden eten voor één of twee dagen mee in het vooruitzicht van de rekrutering maar het leger bood geen hulp. Gelukkig waren er jongens met zakgeld en kregen anderen wat voedsel toegestopt van de meevoelende Franse burgers. Deze vriendschappelijke stemming veranderde drastisch vanaf 28 mei, de dag waarop Leopold III kapituleerde. Van toen af werden de Belgen niet langer als bondgenoten beschouwd, maar als overbodige meeëters. Deze vijandige houding duurde tot 21 juni toen Frankrijk op zijn beurt kapituleerde. Daarna wilden de Fransen wel hulp verlenen maar dikwijls was dit onmogelijk omdat ze zelf te weinig eten hadden. De evoluerende houding ten opzichte van koning Leopold III leidde ook bij de Belgen in Frankrijk tot tegengestelde opinies over onze vorst¹³.

De slechte omstandigheden tijdens de tocht naar Frankrijk vielen moeilijk te dragen voor de gedesillustioneerde jongeren die begonnen te beseffen dat het leger hen eigenlijk niet nodig had. Eind mei bereikten velen Montpellier waar FSC-aalmoezenier Francken werkzaam was. Ze verbleven er onder andere in een vluchtelingenoord waarna ze verdeeld werden over twaalf kampen in en rond deze stad. Hier bleven ze ter beschikking van de militaire overheid en wachtten tevergeefs op een oproepingsbevel. Te Limoges bevond zich eveneens een grote groep

-
- 12 J. GHYSEN, *op.cit.*, p. 270 - G. TILKIN, *De scouts van de eerste eenheid St. Joris van het St. Jozefscollege Hasselt 1921-1954. Ontstaan en groei gesitueerd in de geschiedenis van scouting in Vlaanderen*, Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Moderne Geschiedenis, 1989, p. 94 - J. REUSSENS, *Verslag van onze vluchtreis naar Frankrijk*, Rumst, z.d., g. p. - 1930-1980. *Herdenkingsboek uitgegeven ter gelegenheid van 50 jaar scouting te Zwijndrecht*, z.p. z.d., p. 30.
- 13 Brief van Engelen van 21/VIII/1940 en van 10/I/45 (VAI, PE) - *Scoutisme au service... (NCWOII, PM)* - L. BASTIJNS, *Le calvaire de notre Jeunesse sur les routes de France*, in *Pays Réel*, 14/9/40 - Vragenlijst van M. Devos (NCWOII, EC, 1000) - Verslag Jos De Maegd en brief van R. Van der Kelen aan VH (NSA, VVKS, L) - *Kompas, Tijdschrift voor jonge mannen van VVKS*, 1946, (II)jg., nr. 3, p. 14 - D. BREMS, *op.cit.*, p. 26 - D. PODEVIJN, *op.cit.*, p. 77 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 117 - *75 jaar scouting op het Onze-Lieve-Vrouwecollege*, z.p.z.d., p. 45-46 - D. DE RUYVER, *op.cit.*, p. 27 en p. 30 - M. MERKENS, *Un scout belge chez les Nazis : Jacques van Elder. Mort au camp de Hertzburg, 1944*, Verviers, 1946, p. 13.

jongeren onder wie 180 scouts en ook te Rouen trachtten de padvindders wat orde in de chaos te scheppen¹⁴. Eénmaal hier aangekomen was de tocht nog niet ten einde. De volgende etappe was Toulouse en omgeving (in het departement Haute Garonne). Hier bleven Belgen toestromen van dertien tot vijftien juni en ook Armand De Coninck vestigde er zijn voorlopig hoofdkwartier. In Toulouse verliep alles aanvankelijk ongeordend. De CRAB-scouts verrichtten hier keukenactiviteiten evenals de KAJ die op dat moment al contact had met de Franse arbeidersjeugd (JOC). Nadat de ouder dan twintigjarigen onderverdeeld werden in werkkompagnies en Toulouse verlaten hadden, verzamelde men de 13.000 zestien- tot negentienjarigen op zestien juni in het Sportpark. Ze hadden het toen niet gemakkelijk om aan eten en dergelijke te geraken omdat ze door de burgerlijke autoriteiten als militairen beschouwd werden terwijl de legerleiding hen als burgers aanzag en geen van beiden hen financieel steunde¹⁵. In het Sportpark werd door de Belgische Luitenant-Generaal Selliers de Moranville, belast met het lot van de jongens, na overleg met Armand De Coninck aan de 13.000 wachtenden meegedeeld dat ze verdeeld gingen worden in tachtig *Compagnies de Jeunesse* van telkens ongeveer 250 man die verder opgesplitst zouden worden in peletons van tachtig en sekties van veertig eenheden. Per drie kompagnies had een militair uit het hoger kader de algemene leiding. Hij was verantwoordelijk voor de bevoorrading, de veiligheid en de administratie. Er was ook een aalmoezenier per drie kompagnies. De scoutsleiding kreeg de opdracht uit haar leden het kader voor deze kompagnies te vormen. De 300 scouts volstonden niet om al de leidinggevende posten te kunnen bezetten. Men streefde er wel naar de scouts over zoveel mogelijk kompagnies te verdelen. De ontbrekende plaatsen gaf men door aan leiders van andere jeugdbewegingen of aan universitairers. Het waren dus niet enkel de scouts die een organisatorische rol speelden tijdens het verblijf in Frankrijk¹⁶. Na enig puzzelwerk werden de leiders aangeduid zonder rekening te houden met de scoutsrang die ze in België bekleedden. De vraag van de scouts om zoveel mogelijk met de kameraden bijeen te blijven kon men onmogelijk inwilligen. De indeling van de jongeren in de verschillende groepen veroorzaakte heel wat administratieve en disciplinaire problemen¹⁷.

-
- 14 Brief Engelen van 21/VIII/1940 en 21/II/1945 (VAr, PE) - L. BIESEMANS, *op.cit.*, p. 28-31.
- 15 CRAB-France 1940, p. 2 (NCWOII, EC, 1146) - *De verkenners. Maandblad (VVKS)*, 9/49, IV jg., nr. 7, p. 2 - D. BREMS, *op.cit.*, p. 26 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 119 - J. VANWELKENHUYZEN en J. DUMONT, *op.cit.*, p. 219-220 - *Scouting op het OLV-college*, p. 45-46.
- 16 J. VAN WELKENHUYZEN en J. DUMONT, *op.cit.*, p. 164 - H. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 164 - H. WEYNS, *In de maastroom van fase-F, 1940*, Sterrebeek, 1989, p. 4 - H. HAAG, *Rien ne vaut l'honneur. L'église belge de 1940 à 1945*, Brussel, 1946, p. 87 - J. OZER, *507e Compagnie*, Verviers, 1946, p. 9 en p. 21.
- 17 *Scoutisme au service*, (NCWOII, PM) - Proces-verbaal van onderhoud van VH met Rabou, p. 20 (NSA, VVKS, L) - J. OZER, *op.cit.*, p. 19 en p. 24.

Het vinden van geschikte bestemmingen voor de jongeren was moeilijk. Sommige leiders wisten pas de dag van het vertrek waar ze heen moesten. Allen kregen een dorpje in de departementen Gard (Gers), Haute Garonne, Hérault of Ardèche toegewezen. Voor negentien juni hadden alle kompagnies Toulouse per trein of te voet verlaten. Als laatste verliet de hogere scoutsleiding de stad om zich in Mauzevin te vestigen. Zo zouden ze temidden van de jongens wonen, want niet minder dan zes kompagnies hadden dit dorp als verblijfplaats toegewezen gekregen ¹⁸.

De inwoners van Toulouse waren opgelucht na het vertrek van de massa jongens omdat hun aantal aanleiding had gegeven tot enorme problemen in verband met voedselbevoorrading. Bij de nieuwbakken leiders lagen de gevoelens anders: met behulp van enkele vlugge instructies en een minimum "opleiding" van enkele dagen in een kazerne, wat brood, vlees en levensmiddelen en vooral de mededeling dat ze hun plan moesten trekken, mochten ze met de hun toegewezen jongens vertrekken naar de aangeduide dorpen in de vier eerder genoemde departementen. De eerste contacten verliepen niet altijd vlot, sommigen waren niet geschikt voor de hun opgelegde taak maar de meesten wilden wel bewijzen dat ze als scouts de nodige basis hadden gekregen om een leidinggevende functie aan te kunnen. In deze geest was op de bijeenkomst van de scoutsleiders en -voortrekkers op 29 mei besloten dat de jongeren geen scout moesten worden, maar dat ze wel de kans kregen het scoutisme mee te beleven in Frankrijk ¹⁹.

Bij de aankomst van de CRAB-jongeren verdubbelde op sommige plaatsen het aantal inwoners bijna, wat moeilijkheden met bevoorrading meebracht ²⁰. Na hun aankomst zochten de scouts slaapplekken en richtten keukens in buiten of in de buurt van een kookplaats. Zoals vroeger op kamp werden dagelijks andere groepjes belast met de keukendienst die ook water halen en hout sprokkelen omvatte. Intussen was een andere groep op zoek naar voedsel. Aanvankelijk leverde het dorp dit, maar later niet meer. Dan dienden de jongens soms 20 tot 30 kilometer ver te gaan om voedsel te bekomen. De fietsen van de personen die zo naar Frankrijk waren gekomen kwamen hierbij uitstekend van pas. Nog later kon men bij de Franse diensten voor enkele frank de volgende levensmiddelen per dag en per persoon verkrijgen:

18 *Scoutisme au service en Mauzevin 1940*, p. 27 (NCWOII, PM).

19 *Scoutisme au service en Mauzevin 1940*, p. 3 (NCWOII, PM) - J. OZER, *op.cit.*, p. 9 en p. 25 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 165.

20 Voorbeeld: Sarrant: 300 inwoners - 230 CRAB, Mauzevin: 900 inwoners - 750 CRAB (oorspronkelijk: 1500 CRAB) - Mauzevin 1940, p. 7 en 503e Cie CRAB de Sarrant (Gers) - *Rapport fait par le chef de Cie, Thierry Cogels au chef del Marmol*, (NCWOII, PM) - J. OZER, *op.cit.*, p. 17 en p. 40 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 166.

brood	450 gram
zout	5 gram
droge groenten/rijst	25 gram
suiker	15 gram
"koffie"	10 gram
vet	8 gram
vlees (+been)	100 gram

Ze konden dit voedselpakket aankopen met de tien frank die de Belgische staat na een tijdje dagelijks voor elke persoon aan de kampleiding ter beschikking stelde en met een deel van het loon van de jongens die werkten op boerderijen en wijngaarden. Zij moesten aan de kampleiding ongeveer twee vijfden van hun loon afstaan voor het gemeenschappelijk fonds. Soms leverde het leger wat keukenmateriaal maar meestal aten de jongens buiten op gesjorde banken met wat gamellen, konservenblikken en zelfgemaakte bestekken. Het eten zelf was soms lekker klaargemaakt en af en toe was er een grotere hoeveelheid beschikbaar, maar globaal gezien was het voedsel te weinig gevarieerd en beperkt in hoeveelheid²¹. In Mauzevin werd de helft van de jongens op een bepaald moment vergiftigd door het eten van slechte sardines. Verder maakte het voedseltekort de jongens zwakker waardoor ze gemakkelijker vatbaar waren voor ziekten. Dit werd nog versterkt door de gebrekkige hygiëne. De meesten liepen rond met muggebeten en de stozakken werden elke week met creosote behandeld om ze te ontdoen van ongewenste bezoekers. Er was bovendien gebrek aan medicijnen; zo diende een compagnie veertien dagen verder te werken met één persoonlijk EHBO-kistje. In Auch betaalde de prefektuur enkele dagen de apothekers maar vanaf 25 juni kwam er een einde aan zodat ook hier een tekort aan medicijnen en Rode Kruis-materiaal ontstond. Er waren maar enkele dokters die onregelmatig hun tochten maakten en die de jongens (gratis) verzorgden. Vaak weigerden geneesheren de CRAB te onderzoeken. Deze toestand leidde soms tot dramatische gebeurtenissen zoals bijvoorbeeld het overlijden ten gevolge van een slecht verzorgde wonde van de Mechelse scoutsleider Paul Schroeter. Het was begrijpelijk dat er een voortdurende vrees voor epidemies heerste²².

21 *Scoutisme au service* en Bijvoegsel III, *Mauzevin*, 17/VII/40 (NCWOII, PM) - De WOLF, *De bange meidagen na 1940*, p. 11 (NCWOII, EC, 1075) - F. VERBEELEN, *Oorlog 1940. Herinneringen van een opgeroepene*, kopies van een met de hand geschreven tekst (NCWOII, EC, 1163) - *Leidersblad*, 11-12/44, XV jg., nr. 10, p. 38 - L. BIESEMANS, *op.cit.*, p. 30-31 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 119 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 166-168 - *Saussan 1940. Camp d'entrainement de 137 scouts belges en terre de France*, z.p. z.d., p. 24-25 - J. OZER, *op.cit.*, p. 56.

22 *Scoutisme au service, Mauzevin 1940*, p. 13 en p. 24-25 en bijvoegsel III, *Mauzevin*, 17/VII/40 (NCWOII, PM) - L. BIESEMANS, *op.cit.*, p. 30 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 119 - J. OZER, *op.cit.*, p. 42 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 166 - H. WEYNS, *op.cit.*, p. 20.

Ook het heimwee zorgde voor problemen, zeker na 21 juni toen Frankrijk op zijn beurt kapituleerde en het leek of de oorlog voorbij - en de terugkeer naar huis nabij - was. Om deserteren te verhinderen verzamelde de leiding de identiteitskaarten en hield vanaf juli - wanneer een deel van de burgerlijke vluchtelingen de streek verliet - dagelijks appèl met naamafroeping. Enkelen ondernamen een mislukte vluchtpoging. De leiding begreep dat deze melancholie kon afnemen als de jongens in contact konden komen met hun Belgische familie. Zo kon men meteen de geruchten over het vernietigen van de Belgische steden en het krijgsgevangen nemen van de CRAB ontcrachten. De post kon verstuurd worden via het Internationale Rode Kruis te Parijs. In korte berichtjes stelde de leiding de ouders op de hoogte van de verblijfplaats en de goede aankomst van hun zoon. De leiders gaven enkel korte algemene info omdat ze zoveel ouders moesten verwittigen. Vaak bereikten de kaartjes na enkele dagen of weken hun bestemming. Sommige brieven daarentegen arriveerden een paar maanden na de thuiskomst van de jongens en bleken geopend door de Duitse censuur. De eerste brieven uit België bereikten de kampen pas begin augustus, een moment waarop de jongens al vertrekken klaar stonden om de terugtocht aan te vatten ²³.

Een andere manier om de zwaarmoedigheid te verdrijven was de jongens voortdurend bezighouden. De leiding stelde een goedgevoeld programma op dat er voor de niet buiten het kamp werkende leden globaal als volgt uitzag:

- 6.30: opstaan
- 7.15: H. Mis (soms biecht)
- 8.30: ontbijt
- 9.00: slaapzaal opruimen
- 9.45: inspektie
- 10.00: ploegleidersvergadering
- 10.15: vlaggegroet (Belgische vlag), appèl
- 10.30: diensten of lessen
- 12.15: vrij of lessen
- 12.30: middagmaal
- 13.15: rust
- 15.00: diensten of lessen of sport
- 17.00: turnen
- 17.45: vrij
- 18.00: avondmaal

23 *Pour écrire en Belgique*, brieven van Engelen van 21/VIII/40 en 10/I/45 (VAI, PE) - Verslag J. De Maegd, p. 3. (NSA, VVKS, L) - Bijvoegsel III (NCWOII, PM) - DE WOLF, *De bange meidagen van 1940*, p. 12 (NCWOII, EC, 1075) - D. BREMS, *op.cit.*, p. 26 - D. PODEVIJN, *op.cit.*, p. 79 - H. WEYNS, *op.cit.*, p. 21 - J. OZER, *op.cit.*, p. 54, p. 69 en p. 91 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 168 en D. DE RUYVER, *op.cit.*, p. 25.

19.30: lokaal open (lezen,...)

soms kampvuur

22.00: slapen ²⁴

In bepaalde minder goed geleide kompanies, waar de leiding zich volledig van de jongens isoleerde, was er van een dagorde of een andere vorm van organisatie helemaal geen sprake. Bovendien slaagde niet elke leidersploeg erin om het juiste evenwicht te vinden tussen persoonlijke kontakten en discipline. Voor de verzwakte jongeren was rust een noodzaak. Daarom lastte men een siësta in en voorzag men voldoende uren slaap. De mis, de vlaggegroet en de inspectie bleken heel belangrijk. Deze vormen van nationaal en religieus ceremonieel konden de jongens immers boeien. De vaderlandsliefde kwam ook tot uiting tijdens de vieringen van elf en eenentwintig juli, ook al verliepen deze niet overal zonder strubbelingen ²⁵.

Sommige jongens werkten zoals eerder gezegd op een boerderij of in een wijngaard. Anderen hielpen met het herstellen van wegen of met het schilderen van het gemeentehuis. In de kampplaats zelf waren ook diverse werkzaamheden mogelijk. Naast het sjoeren van banken, het versieren van de kamers en het bouwen van karretjes was er ook werk voor herstellende van kledij, knopen, fietsen, valiezen en schoenen. Uiteraard deed de algemene schaarste zich hier ook gelden. Zo liepen de jongens van het departement Gard bijna allemaal in korte broek rond: de pijpen van de lange broeken werden immers gebruikt om het zitvlak van de broeken te herstellen. De wasdienst was populair; de CRAB-bakkers, kappers en aspirant-geneesheren werden eveneens met open armen ontvangen. Daarnaast besteedde men tijd aan scoutstechnieken zoals morse, EHBO, knopen leggen en afstanden schatten. Helemaal schools werd het in de taalkursussen, de lessen wetenschappen en het geschiedenisonderricht. Fysische inspanningen leverde men tijdens de sport- en spelbeoefening terwijl men tot rust kon komen tijdens allerhande gezelschapsspelletjes, met uitzondering van het verboden gokken voor geld. Te Mauzevin werd zelfs een krantje uitgegeven waaraan zowel de opstellers als de lezers plezier beleefden. Het kampvuur tenslotte was een belangrijke sociale activiteit. Het was de gelegenheid om de aalmoezenier, enkele dorpingen of de militaire verantwoordelijke uit te nodigen ²⁶.

24 Dagorde VT's, werd in kamp uitgehangen (VAr, PE) - Brief van H. De Bruycker en F. Van Damme aan VC van 8/VII/40 en brief van H. Van Damme aan VC van 7/VIII/40 (NSA, VVKS, L).

25 Op de problemen in verband met de viering van beide feestdagen gaan we dieper in in deel II, hfdst. 2 van onze licentiaatsverhandeling (verhouding Vlaanderen-Belgie).

26 Brieven van Engelen van 21/VIII/40 en 10/I/45 (VAr, PE) - Verslag J. De Maegd, p. 2 en brief van H. De Bruycker en F. Van Damme aan VC (NSA, VVKS, L) - Bijvoegsel III, Mauzevin 17/VII/40, *Scoutisme au service en Mauzevin 1940*, p. 17-19 en p. 34 (NCWOII, PM) - J. OZER, *op.cit.*, p. 26, p. 32, p. 54, p. 70 en p. 83 - L. PAPELEUX,

Als de groep op goede voet stond met de inwoners resulteerde dit wel eens in materieel voordeel onder de vorm van levensmiddelen. De officier die het gezag had over de compagnie was theoretisch altijd raadpleegbaar. In de praktijk hielden sommige militairen zich liever met vrouw en kinderen dan met de jongens bezig. Deze zochten dan ook geen contact met de compagnie en lieten graag de hun opgedragen administratieve taken over aan de leiding. In Mauzevin werden dertig jongens voor deze papiermolen ingeschakeld. Ze maakten naast allerhande - vaak nutteloze - lijsten ook persoonlijke fiches voor iedere jongen en een gele kaart voor de Inlichtingsdienst voor vluchtelingen. Verder was er een goed contact tussen de leiders onderling die soms korrespondeerden met de hogere scoutsverantwoordelijken. Hiervan was de FSC-kommissaris Charley del Marmol de actiefste. Hij legde elke dag met zijn autootje en een rantsoen benzine een honderdtal kilometer af om toch zoveel mogelijk compagnies te bezoeken. Armand De Coninck, bisschop Karel Cruysberghs en VVKS-aalmoezenier Willem Van Cauwelaert daarentegen toonden zich wel eens in een kamp in de buurt van Mauzevin, maar de meer afgelegen groepen kregen hen niet te zien. Andere aalmoezeniers waren actiever. Velen wilden zich niet op een bepaalde plaats vestigen en fietsten vaak tot veertig kilometer per dag om zoveel mogelijk jongeren te bereiken. Deze aalmoezeniers hadden wel financiële problemen. Half juni ontvingen ze nog geen loon ondanks het akkoord dat Cruysberghs met Luitenant-Generaal Selliers de Moranville had gesloten.

Van buitenuit kwam intussen weinig steun. De hulporganisatie Pro Juventute leverde te Mauzevin wel eens tien hemden en zes paar kousen, maar voor 750 mensen was dit uiteraard maar een druppel op een hete plaat²⁷. Uiteindelijk kwam ook tot grote vreugde van de jongens het contact met de Duitsers tot stand onder vorm van een verordening die de terugkeer van de jongeren en de vluchtelingen naar België regelde. Enkelingen gingen op dit aanbod niet in en trokken verder naar Spanje van waaruit ze zich aansloten bij de Geallieerden. Anderen konden individueel met auto's of vrachtwagens mee naar huis of waagden de terugtocht per fiets en in groep. Het grootste deel ging eerst naar Toulouse en stapte daar op de trein tot in Brussel. De terugtocht verliep niet zo eenvoudig omdat vele (spoor)wegen beschadigd waren. De eerste jongens vertrokken eind juli, de laatsten arriveerden op twintig augustus te Brussel. Op dat moment was Armand De Coninck al een twaalfal dagen thuis, wat

op.cit., p. 167-171 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 119 en L. BIESEMANS, *op.cit.*, p. 30-31.

27 Brieven van Engelen van 21/VIII/40 en 10/I/45 (VAI, PE) - Brief P. de Sadelaer aan Jos (= Van Gulck) van 19/VIII/40 en brief van Van Rompaey aan VC van 11/V/44 (NSA, VVKS, L) - Brief van Hainaut aan Ganshof van 14/VII/40 (NCWOII, PG) - *Scoutisme au service en Mauzevin 1940*, p. 9 en p. 20 (NCWOII, PM) - DE WOLF, *De bange meidagen van 1940*, p. 9 (NCWOII, EC, 1075) - *L'ami des scouts*, 11/44, I jg., nr. 1, p. 5 - J. OZER, *op.cit.*, p. 25 en p. 51-52 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 167.

sommige leiders hem zeer kwalijk namen. Ze verweten hem zijn scouts in de steek te hebben gelaten. Toch had hij een belangrijke rol gespeeld bij de organisatie van het vertrek. Voedselbevoorrading, administratie, kontakten met een geneesheer en met de militairen stonden nog op het programma. Met deze voorbereidingen was op sommige plaatsen al gestart vanaf vijf juli toen een militaire nota in verband met het vertrek rondgestuurd werd naar de kampverantwoordelijken. Na de bittere ontgoocheling van een aangekondigd vertrek dat men steeds verschoof naar de volgende dag, begroetten allen het uiteindelijk vertreksein met dubbele vreugde²⁸.

De thuiskomst betekende niet het einde van het Frans avontuur: er werd nog lang over nagekaart. Half juni had de KAJ-proost Cardijn al zijn dank betuigd aan de scouts voor de redding van de vele jongeren, een idee dat sommige ouders en jongens overnamen, zoals bleek uit verschillende brieven en kontakten na de reis²⁹. Sommige leiders hielden contact met elkaar, er was zelfs het voorstel om één jaar na de gebeurtenissen een bijeenkomst te houden maar dit idee werd niet verder uitgewerkt. De hogere leiding maakte een evaluatie van het verblijf in Frankrijk. Globaal was er reden tot tevredenheid: een 300-tal leiders had zijn taak tot het einde volbracht; tien anderen hadden er de brui aan gegeven. Niet alle leiders waren even geschikt om een groep onbekende, hongerige, vermoeide en melancholische jongeren, die daarenboven even oud waren als zijzelf, op te vangen en te begeleiden. Sommigen voelden zich superieur ten opzichte van de jongeren, handhaafden een ijzeren schooltucht of vervielen in overdreven militaristisch gedoe. De anderen slaagden er in om fysieke en morele weerbaarheid aan te kweken bij de jongens die vaak voor het eerst met diverse problemen gekonfronteerd werden³⁰.

Minder positief was dat men vanuit vlaamsgezinde VVKS-hoek brieven naar Van Haegendoren stuurde met klachten over de VVKS-ers De Coninck en Van Cauwelaert. Hun werd een systematische negering van VVKS ten laste gelegd. De briefschrijvers waren blijkbaar niet op de hoogte van het

28 Brieven van Engelen van 21/VIII/40 en 10/I/45 (VAr, PE) - *Scoutisme au service en Mauzevin 1940*, p.46 (NCWOII, PM) - Verslag J. De Maegd, p. 4. Brief P. de Sadelaer aan VC van 11/V/44 en Nota van antwoord aan voorzitter Cols (NSA, VVKS, L) - *Kompas*, 3/46, (II) jg, nr. 3, p. 14 - D. BREMS, *op.cit.*, p. 26 - HILLARY ST GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 120 - J. OZER, *op.cit.*, p. 81 en p. 85 - L. PAPELEUX, *op.cit.*, p. 174 - H. HAAG, *op.cit.*, p. 87 - J. VAN BOSSELE, *Kortrijk tijdens de tweede wereldoorlog. Kroniek naar het dagboek van dokter Robert Mattelaer*, Kortrijk, 1986, p. 153.

29 *Scoutisme au service*, (NCWOII, PM) - *L'ami des scouts*, 11/44, I jg., nr.1, p. 5 - 1940-1945. *Het dagelijks leven in België*, z.p., 1984-1985, p. 173.

30 *Scoutisme au service en 503e Cie CRAB de Sarrant*, p. 2 (NCWOII, PM) - J. OZER, *op.cit.*, p. 10, p. 102, p. 116.

in 1939 gesloten akkoord over de samenwerking van de drie scoutsfederaties onder leiding van Armand De Coninck in oorlogstijd. Van Haegendoren wilde ook informatie uit een andere hoek horen. Daartoe richtte hij zich niet tot de beklagden maar tot de franstalige Leuvense VVKS-leider Rabou. Toen de Antwerpenaar De Coninck dit vernam was hij in zijn eer gekrenkt en hij stuurde een vlammend protest naar Van Haegendoren die besloot de zaken te laten rusten gezien de oorlogsomstandigheden.

De discussies braken opnieuw los toen in 1944 Jos De Maegd, één van de eerder vermelde briefschrijvers en aanklagers van De Coninck en Van Cauwelaert, in de verbondsleiding werd opgenomen. De verwarring vergrootte nog toen ook leiders die niet in Frankrijk hadden gezeten zich in de discussies begonnen te mengen³¹. Het grote probleem was dat Armand De Coninck in Frankrijk een oude droom had kunnen verwezenlijken: aan het hoofd staan van één grote Belgische scoutsvereniging die werkte in de traditie van Baden-Powell. Deze toestand wilde hij ook na de terugkeer in België bewaren. Hier stuitte hij echter op de vernieuwingsideeën van Van Haegendoren die onder andere ijverde voor een zelfstandig en vlaamsbewust VVKS-verbond. Zodoende ontstond er een vorm van onverzoenbaarheid tussen twee strekkingen binnen VVKS waarvan Van Haegendoren en De Coninck de woordvoerders waren.

2. TOENADERINGSPOGINGEN VAN DE NIEUWE ORDE (AUGUSTUS 1940-JULI 1941).

Na hun terugkeer uit Frankrijk hervatten de meeste scoutsgroepen hun werking. De VVKS-leiding kwam samen en zocht contact met de twee andere scoutsverbanden. Allen dachten na over de toekomst. Voorlopig kon men verder werken want de Duitse bezetter stond positief ten opzichte van de Vlaamse scouts die ze wilden inschakelen in de eenheidsjeugdbeweging. Oorlogsomstandigheden en de houding van de Kerk leidden tot een aangepaste vorm van scouting waarin dienstbetoon een centrale plaats innam.

De oudere scouts die uit Frankrijk terugkeerden, voegden zich weer bij hun scoutstroep en hielpen mee aan allerlei hulpacties. In Antwerpen verzamelden scouts kledij, sokken, ondergoed en schoenen voor krijgsgevangenen en soldaten. Rond Kerstmis 1940 haalden ze snoepjes en speelgoed op voor de kinderen die in het hospitaal verbleven. De inzamelmetode was steeds dezelfde. De inwoners kregen vooraf een bericht zodat ze wisten wanneer de scouts in burger langs kwamen. In de

31 Ganse dossier (NSA, VVKS, L).

regio Aarschot-Diest werkte men verder met de padvindingspost die men onmiddellijk na de bezetting oprichtte. Vanuit Aarschot trokken de verkenners per twee de buurt rond volgens vooraf uitgestippelde routes om brieven en pakjes te bezorgen, dit tot vreugde van de bevolking. Eenzelfde postdienst zetten de scouts ook op te Hasselt, Leuven, Mechelen en Herentals. In Landen verzamelde men rond Kerstmis oude kledingsstukken voor Winterhulp³².

Deze vereniging werd opgericht op één november 1940 om materiële en morele steun te verlenen en de nodige middelen daartoe te verzamelen. Verder zorgde Winterhulp voor de coördinatie van al de bestaande instellingen die hulp verleenden. De hogere leiding beschouwde Winterhulp als een goed middel om de her en der verleende diensten nu beter te organiseren onder het motto "Winterhulp voor de jeugd, door de jeugd". Dat de scouts mochten meewerken aan dit werk vond de leiding zeer vererend. Het was belangrijk te weten dat Winterhulp niet overal even positief ontvangen werd. Men beschouwde de vereniging als een kollaboratie-instelling. Op dat moment had Maurits van Haegendoren zelf contacten met de Duitsers, dus was het logisch dat hij weinig onder de indruk was van de kritiek die Winterhulp te verduren kreeg. Het verbond moedigde de leden aan om de laster tegen Winterhulp te helpen bestrijden.

In Antwerpen trad VVKS nog diezelfde maand toe tot de Algemene Raad van Winterhulp voor de provincie Antwerpen. Ook BSB verleende medewerking. De voornaamste taak van de scouts bestond er in om materiële hulp voor de behoeftigen te verzamelen door de verkoop van kentekens, het rondgaan met bussen op straat en het afhalen van eetwaren en kledingstukken, activiteiten die men elke maand zou herhalen. De scouts werkten ook aan de theoretische organisatie van vakantiecampen waarvoor Winterhulp op VVKS een beroep deed. Eenzelfde vakantie-initiatief werd ontplooid door de Nationale Instelling voor Sociaal Dienstbetoon aan de gezinnen van de militairen, die eveneens rekende op de scouts. De verbonds- en de gouwleidingen zegden de steun toe, maar de groepen verleenden niet de verwachte hulp. Sommige troepen hielden zich zelfs totaal afzijdig en de leiding vreesde dat scouting een slechte naam kreeg in bepaalde middens. In de omzendbrieven gaven de verbonds- en gouwcommissarissen heel wat info over Winterhulp met de bedoeling de twijfelaars toch tot medewerking te bewegen.

32 Gouwmededelingen 13, 23/IX/40 (VAr, PVG, Go1) - 50 jaar scouting te Aarschot, kranteknipse van 20-21/IX/75 (NSA, Scouts en gidsenbeweging I) - *Scouting in Landen*, g.p. - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op.cit.*, p. 124 - H. HAAG, *op.cit.*, p. 133 - *Scouting in Aarschot*, p. 21 - *Witboek 1919-1969. 50 jaar scouting te Diest*, Diest, 1969, p. 12.

Blijkbaar hadden sommige scoutsgroepen bedenkingen bij een organisatie die onder andere in Antwerpen door VNV en Verdinaso gesteund werd. Of misschien wilden anderen gewoon de normale activiteiten verder zetten zolang dat nog mogelijk was en schoof men daarvoor de hulpverlening opzij. Er vonden in deze periode traditionele activiteiten als bosspelen, kerst- of pinksterkampen, troepsvergaderingen en weekends plaats ³³.

Terwijl enkele groepen gesticht werden hield een andere groep op te bestaan "onder druk van de bezetter" ³⁴. Materiële moeilijkheden lagen echter aan de basis. Af en toe eiste men een lokaal op en het gebeurde dat door gebrek aan brandstof de lokalen onvoldoende verwarmd konden worden. De textielschaarste deed zich gevoelen. Het eerste uniformstuk dat ontbrak was de hoed. Om het uniform zo goedkoop mogelijk te houden stelde de verbondsleiding voor de hoed te vervangen door de goedkopere politiemuts. Er was toch al voorgesteld om de Engels uitzierende hoed te vervangen om de Duitsers niet te provoceren. Terzelfdertijd nam Maurits van Haegendoren het initiatief om in plaats van de kenmerkende hoed een eenvormige verbondshalsdoek in te voeren, dit zowel om de scouts van andere bewegingen te onderscheiden als om uit te drukken dat het verbond belangrijk was. Deze centralisatieplannen stuitten op kritiek. De tegenstanders merkten fijntjes op dat de VC toch geen andere unitaire organisaties wilde nabootsen. De opmerking was een toespeling op de contacten van Van Haegendoren met de Duitse bezetter in het kader van een eenheidsjeugdbeweging ³⁵. Deze en andere verdachtmakingen verhinderden de goede werking van de verbondsleiding.

33 VG aan DC'ers der gouw, 11/IV/40, 18/II/40, 26/II/40, 2/XII/40, gouwmededelingen 14 en Verslag vergadering van 3/V/41 (VAr, PVG, Go1) - VC aan alle C's, 12/III/41 (VAr, PVG, V) - DN aan alle leiders in de gouw, 20/IX/41 (NSA, PDN) - Brief van De Roover aan DC van 21/VI/41 (NDA, PDC, J) - Brief van DC aan medeleider van 30/VII/41 (NSA, Knipsels 1940-1948) - D. BREMS, *op.cit.*, p. 28 - 1940-1945. *Het dagelijks leven in België*, p. 138.

34 R. CLEMENT, *op.cit.*, g.p. - L. BIESEMANS, *op.cit.* p.33 - D. BREMS, *op.cit.*, p. 28 en p. 38 - *Scouting in Aarschot*, p. 25. In het gedenkboek formuleerde men een hele tijd na de feiten dat de plaatselijke groep ophield te bestaan onder druk van de bezetter. Op dat moment lag het nog niet in de bedoeling van de Duitsers om de scoutsbeweging af te schaffen. Waarschijnlijk klonk het heroïsch om te vertellen hoe streng de bezetter optrad.

35 Brief van VH aan VG van 14/XII/40, Toelichting tekst A en brief VG aan VH, 19/XII/40 (VAr, PVG, V).

Spanningen binnen de VVKS-verbondsleiding en het IFB.

Op zes augustus 1940 kwamen de VVKS-leiders voor de eerste maal samen na de gebeurtenissen in Frankrijk³⁶. Enkele van hen hadden eerder al deelgenomen aan de vergadering van het Interfederaal Bureau van 10 juli. Daar praatte men over de toekomst van scouting en de resultaten van deze discussies werden op zes augustus meegedeeld aan de verzamelde VVKS-ers. Hieruit bleek dat de BSB-ers Graux en Picalausa alle activiteiten wilden stopzetten. Ze oordeelden dat een van oorsprong Engelse beweging toch nooit aanvaard kon worden door de bezetter en dat het dus logischer was de scoutsorganisatie te ontbinden voordat de Duitsers een verbod konden uitvaardigen. De FSC-vertegenwoordigers huldigden dit radicale standpunt niet maar wisten niet goed hoe het verder moest in de toekomst. VVKS bepaalde dat de leden en de leiding de activiteiten zolang als mogelijk verder zouden zetten. Over dit door VVKS aanvaarde standpunt discussieerde men verder op de VVKS-vergadering van zes augustus. Verbondsvoorzitter Antoine Cols stelde dat men niet verder kon zonder een Nationale Jeugdbeweging. Hiervoor dienden de scouts het initiatief te nemen om zo te verhinderen dat de Duitsers een eenheidsjeugdbeweging uit de grond konden stampen. De Antwerpse scoutsaalmoezenier, pater Lombaerts replikeerde dat een unitaire jeugdbeweging praktisch niet mogelijk was omdat de katolieke jeugdbewegingen zichzelf isoleerden.

De verhouding tussen de scouts en de KA-Jeugdwerken³⁷ was inderdaad niet al te schitterend. Armand De Coninck hoopte dat de drie scoutsfederaties verenigd werden in één autonoom scoutsverbond om zo eendrachtig te staan tegenover de bezetter. Met deze stelling stond hij lijnrecht tegenover de ideeën van Van Haegendoren die wel een vrijwillige samenwerking tussen de drie verbonden aanvaardde maar tegelijk vooral de Vlaamse eigenheid van VVKS wilde benadrukken. Allen waren er het wel over eens dat dienstbetoon het voornaamste middel was om aan de bevolking te tonen dat scouting nog steeds bestond. Bovendien kon deze hulpverlening aan de Duitsers duidelijk maken dat de scouts de handen uit de mouwen konden steken om het vaderland te dienen en misschien kon men de bezetter dan overtuigen dat het nuttig kon zijn de scouts verder te laten werken. Het leiden van jeugdkampen kon een belangrijke vorm van dienstverlening worden in deze oorlogsperiode. De Coninck opperde

36 Verslag der vertrouwelijke vergadering van dinsdag 6/VIII/40, gouw Antwerpen (door Van Gulck) (NSA, *Knipsels 1940-1948*). Het belang van deze vergadering werd aangeduid door Van Gulck die op het verslag in zijn archief een kaartje vastnietete met "tekst van historisch belang". De tekst in het NSA was voorzien van een berichtje dat hij niet mocht ingezien worden "zonder toelating van VV Cols (reeds overleden) en zeker niet geschikt was voor publikatie".

37 Deze verhouding wordt uitgebreid behandeld in deel II, Hfdst. 3 van onze licentiaatsverhandeling (Kerk en Religie).

dat het noodzakelijk was om hierover als geünificeerd scoutsverbond een akkoord te bereiken met VNV, Verdinaso en Rex. Dit voorstel werd niet in overweging genomen³⁸. Daarna schonk de vergadering het vertrouwen aan de leiding die de macht in handen had.

Deze hogere leiding beseftte zeer goed dat de verstoring van het contact tussen de verschillende leidersniveaus een ernstige handicap vormde voor een normale werking van VVKS. Vroeger liepen de contacten via de leidersvergaderingen, de activiteiten op de Kluis - het VVKS-centrum te Sint-Joris-Weert - en de tijdschriften. Tijdens de oorlog beschikte men over minder middelen. Op de Kluis richtten de scouts geen activiteiten meer in, groepsblaadjes mocht men niet meer uitgeven en ook de leidersvergaderingen en -kursussen vonden aanvankelijk niet plaats. Dit loste men op door de inleidingskursus voor Verkenners, net voor de oorlog gemaakt door Van Haegendoren, gratis ter beschikking te stellen van alle leiders die hier om vroegen³⁹.

Eind 1940 besliste de verbondsleiding om het voorzitterschap van het Dagelijks Bestuur in handen te geven van de verbondskommissaris die ook het uitvoerend leiderschap van de scouts verkreeg. De verbondsvoorzitter, die ook voorzitter van het Dagelijks Bestuur was, werd vanaf het moment van de wijziging leider van de verbondsraad. Konkreet betekende dit dat Van Haegendoren zijn positie versterkte⁴⁰.

De ideeën van laatstgenoemde waren duidelijk merkbaar in de vernieuwingsbeweging binnen VVKS. Door de aanpassing wilden de vernieuwers de scouts door de bezetting loodsen en voorbereiden op de taak tijdens de heropbouw van de naoorlogse maatschappij. De eerste aktiepunten, die centraal stonden in de nieuwjaarsboodschap van Van Haegendoren in naam van de verbondsleiding waren: centralisering, korpsgeest en propaganda. De centralisering van het gezag hield in dat de groepen strikt gehoorzaamden aan wat men van bovenaf meedeelde. Alle openbare activiteiten van de groepen werden een zaak van het verbond, zodat dit in laatste instantie wijzigingen of verbodsbepalingen kon doorvoeren. De verbondsleiding hoopte de korpsgeest te versterken. VVKS diende als beweging centraal te staan en niet de eigen groep. Dit betekende dat rijkere groepen een deel van hun materiaal spontaan ter beschikking van armere troepen zouden stellen en dat groepen met een leidersoverschot een deel hiervan zouden overhevelen naar minder goed

38 Verslag der vertrouwelijke vergadering (NSA, *Knipsels 1940-1948*).

39 Aan alle scouters, 9/40 (VAr, PVG, V) - Nota, voorstel verslag, onverbeterd, eind 40 (NSA, PDM).

40 VG aan alle GC, GA, DC, DA, 31/XII/40 (VAr, PVG, V). Eigenlijk was deze wijziging een aanpassing aan de realiteit. Als assistent van VV Coles nam VC Van Haegendoren al het grootste deel van het werk op zich.

draaiende en nieuw opgerichte groepen. Dit laatste gebeurde in het kader van ledenwerving waarvoor het moment geschikt leek: de bevolking was nog onder de indruk van de bewezen diensten, velen waren overtuigd van de noodzaak van jeugdwerk en men beschikte over meer leiders dan normaal omdat de jongeren de taak mee hadden overgenomen.

Teoretisch leek de inhoud van deze nieuwjaarsboodschap heel mooi, maar in de praktijk bleek dat ze vrij diktatoriaal overkwam bij de groepen die het moeilijk vonden om onder leiding van een autoritair gezag te staan ⁴¹

Op interfederaal vlak besliste het IFB in oktober 1940 dat de drie scoutsverbonden elkaar zouden raadplegen wanneer één van hen benaderd werd door groepen of individuen voor om het even welke vorm van samenwerking. Waarschijnlijk was dit een reactie op het feit dat enkel VVKS op dat moment door de Duitse bezetter benaderd werd. Tevens beklemtoonde het IFB zijn afzijdigheid van elke vorm van politiek, wat niet betekende dat de scouts altijd onverschillig moesten blijven voor de niet-partijgebonden jeugdpolitieke problemen ⁴².

Vier maanden later voerde men een hervorming aan de top van het IFB door. Voortaan berustte de leiding bij drie personen. Enkel deze drie mochten in naam van de scoutsbeweging de eventuele contacten leggen met het koninklijk hof ⁴³. Deze centralisering voerde men door na eerdere moeilijkheden. FSC had immers foto's van prins Boudewijn als welp - die ze van het hof had gekregen - vermenigvuldigd en doorverkocht zonder de twee andere scoutsverenigingen in te lichten, terwijl ze eigenlijk ter beschikking waren gesteld voor publicitaire doeleinden van de drie verbonden. Na bittere reacties van onder andere Van Haegendoren, die het FSC hiervoor wilde straffen, bereikte men toch een kompromis: VVKS en BSB konden dezelfde foto's gebruiken voor het maken van postkaarten en mini-posters, beide verenigingen konden eerst enkele duizendtallen hiervan verkopen vooraleer FSC er verder gebruik mocht van maken. De verantwoordelijken van FSC werden op de vingers getikt. Men besloot om de winst ter beschikking te stellen van wie door de oorlog getroffen was. Zo voorzag men de foto's van VVKS van de tekst: "Verkocht door de

41 Aan alle scouters, 31/XII/40 (NSA, VVKS, Verbondsmededelingen 1940-1957) - Toelichting tekst A (VAr, PVG, V) - G. TILKIN, *op.cit.*, p. 100-101 - L. BIESEMANS, *op.cit.*, p. 33 - *Handhaaf en bouw. De vernieuwing van het verkennen in het Vlaamsch Verbond der Katholieke scouts*, Brussel, 1945, p. 5.

42 VH: 2 teksten van een vorige zitting door het DB aangenomen, 14/III/41 (VAr, PVG, V) - *Décision prise par les Associations BPBS en BSB*, 17/X/40 (NSA, PDC, A).

43 De contacten met het koninklijk hof onder vorm van telegrammen, gesprekken over de oprichting van een koninklijke welpenorde en het ter beschikking stellen van foto's van de prinsen behandelen we verder in deel II, hfdst 1 van onze licentiaatsverhandeling (Houding ten opzichte van de dynastie).

Padvindere van Vlaanderen ten voordele van Winterhulp*. De verkoop leverde heel wat geld op, niet alleen omdat er na enkele maanden bij VVKS al een 20.000-tal de deur waren uitgegaan, maar ook omdat men per exemplaar reuzewinsten boekte. De kostprijs van de grote en kleine kaarten bedroeg voor het verbond respectievelijk 0,985 en 0,15 frank. Men verkocht ze door aan de plaatselijke groepen voor 2,5 en 0,6 frank terwijl die ze aan de man brachten voor vijf en één frank. Hoeveel geld deze aktie opbracht is niet geweten maar het was zeker dat men niet al de winst ter beschikking van Winterhulp stelde. Het verbond kondigde deze aktie immers niet enkel aan als een vorm van dienstverlening en propaganda maar ook als een geschikt middel om de kas van de groepen wat te spijzigen. Dit laatste wees er op dat de groepen die meewerkten een deel van de opbrengst mochten houden ⁴⁴.

Kort daarna opperde Maurits Van Haegendoren ernstige bezwaren tegen de werking van Armand De Coninck in het Centraal Bureau van de BPBBSS-associatie. Terwijl het IFB er in slaagde om in de moeilijke momenten van mobilizatie, bezetting en uittocht naar Frankrijk eensgezind een standpunt te vertolken, bleek uit de aangehaalde voorbeelden dat het evenwicht geregeld ondermijnd werd door de uiteenlopende verlangens van de afzonderlijke verbonden. De kontakten tussen groepen die behoorden tot de verschillende verbonden verliepen zeer gevarieerd. De scouts van Vilvoorde ontmoetten een Brusselse scoutsgroep en bezochten het trainingscentrum van de FSC. In Mechelen daarentegen verzocht men de leiding om de oorspronkelijke tekst van een kampvuurnummer aan te passen. In een bepaalde passage spotte men met het verleden van de Walen. Dat was niet in overeenstemming te brengen met het streven naar samenwerking met de franstalige scouts ⁴⁵.

Naar een eenheidsjeugdbeweging ?

Zoals algemeen verwacht streefden de Duitsers naar de eenmaking van de jeugdorganisaties. Hiervoor deden ze niet enkel een beroep op de Vlaamsnationale en Duitsgezinde jeugdverenigingen, maar ook op het VVKS ⁴⁶. Dit gebeurde niet toevallig. De Vlaamse en katolieke vleugel van

44 Van Bael aan alle DC's e.a., 10/IV/41 (VAr, PVG, V) - Brief van Cols aan VH van 28/I/41, brief van VH aan Cols van 3/II/41 en brief van VH aan medescouter van 27/II/41 (NS, PDN) - Brief van VH aan DC van 26/III/41 (NSA, PDC, A).

45 Brief van DN aan Emery, z.d. (NSA, PDN) - L. BIESEMANS, *op.cit.*, p. 33.

46 Voor de gedetailleerde informatie baseerden we ons op volgende werken en artikels: W. MEYERS, *Het VVKS en de poging tot eenmaking van de jeugdbewegingen in Vlaanderen tijdens de bezetting (1940-1944)*, in Y.J.D. PEETERS, *Over volksopvoeding en staatsvorming. Een bundel opstellen aangeboden aan Dr. Maurits van Haegendoren ter gelegenheid van zijn 80e verjaardag*, Antwerpen, 1983, p. 78-94 - ID., *Jeugdbeweging*, in M. VAN DEN WIJNGAERT (red.), *Schoollopen in oorlogstijd. Het dagelijks leven van middelbare scholieren tijdens de Duitse bezetting (1940-1944)*, Brussel, 1988, p. 37-

scouting was een bloeiende beweging met een groot aantal leden. De leiding legde de nadruk op het Vlaamse, volkse karakter van de beweging en wenste gehoorzaamheid, discipline, orde en tucht, waarden waar ook de Duitsers voor gewonnen waren. VVKS was tevens de katholieke beweging die het meest onafhankelijk stond ten opzichte van de kerkelijke hiërarchie. De aalmoezeniers stonden de leiding bij op religieus vlak, zonder zelf de macht in handen te hebben. Hierdoor verschilde VVKS van de andere jeugdbewegingen die tot de Katholieke Aktie (KA) behoorden. Men beschouwde VVKS als een "hulpwerk" van KA, dit in tegenstelling tot de positie van de franstalige katholieke scoutsfederatie. De FSC kreeg het statuut van hoofdwerk van Katholieke Aktie, waarschijnlijk omdat de leiding meer het kerkelijk spoor volgde. De Duitsgezinde bewegingen stonden ook positief ten opzichte van Maurits Van Haegendoren die er toch in geslaagd was de onafhankelijkheid tegenover de Kerk en Wallonië door te drukken. Vanaf februari 1941 ging de bezetter zich rechtstreeks met de jeugdproblematiek bezig houden. Op dat moment werd Rudolf Hemesath, een legerluitenant en hoge funktionaris in de *Hitlerjugend* (=HJ), benoemd tot gevolmachtigde van de *Reichsjugendführung* in België. Zijn taak bestond erin controle uit te oefenen op de bestaande jeugdbewegingen en te zoeken naar een methode om de eenheidsjeugdbeweging te stichten⁴⁷. Deze was in februari nog niet tot stand gekomen, al werden er vanuit diverse hoeken pogingen ondernomen. Zo streefde het AVNJ (= Algemeen Vlaamsch Nationaal Jeugdverbond), de politieke jeugdbeweging van het VNV (=Vlaams Nationaal Verbond) onder leiding van Edgard Lehembre, naar de vorming van een volksbeweging. Hiervoor dacht het aan samenwerking met het DJV (= Dietsch Jeugdverbond), de jeugdafdeling van het Verdinaso (=Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen) én VVKS, terwijl na de totstandkoming geschikte individuen uit KSA en KAJ zouden aangetrokken worden. Dat plan mislukte omdat de Duitsers er niet aan dachten aan het AVNJ een exclusief statuut toe te kennen. Het AVNJ had te kampen met interne moeilijkheden. Een deel van de leden werd beïnvloed door het Nationaal Socialisme. Deze leden verzamelden zich onder leiding van Alfons Wachtelaer - die SS-steun genoot - en scheurden zich af van het AVNJ en het VNV in maart 1941. Meteen was de Vlaamse Jeugd (=VJ) geboren.

42 - ID, *Macht uitgeoefend op de jeugdbewegingen tijdens WO II*, lezing, 29/XI/88, UFSAL, Koekelberg - G. JANSSENS, *De Hitlerjugend-Vlaanderen*, in *Spiegel Historiae. Maandblad voor geschiedenis en archeologie*, II/83, XVIII jg., nr. 2, p. 62-74. Algemene vermeldingen vonden we bij L' *ami des scouts*, II/44, nr. 9, p. 1-3 - D. BREMS, *op cit.*, p. 56 - G. TILKIN, *op cit.*, p. 102 - HILLARY ST. GEORGE SAUNDERS, *op cit.*, p. 123-124 - L. BIESEMANS, *op cit.*, p. 32-34 - D. VAN DAEL e.a., *De vlag en de lading. Geschiedenis, principes en methodiek van VVKSM*, Antwerpen, 1986, p. A18 - P. COCLE, *West-Vlaanderen in de bezetting*, Roeselare, 1985, p. 107 - R. BONTE, *50 jaar scouting te Roeselare*, Roeselare, 1985, p. 65.

47 F. VAN LAEKEN en E. VERHOEYEN, *Lexicon-Politieke en Jeugdcollaboratie*, Brussel, 1985, p. 33.